

ЛЮДИНА У СВІТІ АБСОЛЮТНИХ І ВІДНОСНИХ ЦІННОСТЕЙ, АБО НІГІЛІЗМУ І ЦИНІЗМУ

© Волков О.Г.

доктор філософських наук, професор кафедри філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б.Хмельницького
(м. Мелітополь, Україна)
alex.seng333@gmail.com

***Анотація.** У статті розкривається своєрідність існування людини в залежності від ставлення до цінностей. Присутність у світі абсолютних цінностей породжує бажання слідувати вищим ідеалам, прагнення досягти досконалості. Перебування у світі відносних цінностей стає причиною формування егоїстичних схильностей. Якщо людина відмовляється від цінностей і стає нігілістом, у неї формується потреба в насильстві. Коли ж вона схильна до цинізму, то заперечує будь-які цінності, орієнтується на досягнення тільки власного благополуччя і не приховує своїх агресивних намірів.*

Ключові слова: людина; цінність; нігілізм; цинізм; суспільство.

Актуальність цінностей для людини позначає Е. Фромм, коли стверджує, що основна її проблема – це байдужість до самої себе, яка проявляється у втраті почуття власної значущості й унікальності, перетворення себе на знаряддя досягнення цілей [18]. Як це відбувається, можна показати при зверненні до досліджень з цієї проблеми. Розгляд інституціональних перетворень показує, що в сучасному суспільстві домінують постматеріалістичні цінності, оскільки основний пріоритет у ситуації постмодерну – це можливість самовираження [8]. У дослідженнях з правової проблематики в якості основної цінності виділяється людина [19]. При аналізі соціальних процесів цінністю наділяється демократія або регіональні цінності, в першу чергу, європейські [21; 23; 25]. І тільки в педагогічних роботах основними вважаються базисні, або абсолютні цінності [5; 11].

Метою статті є дослідження відмінності трактування цінностей у різних етичних системах, а саме, абсолютної і відносної етиці або нігілізму і цинізму. Це важливо, оскільки існування людини є слідування мислимому і наділення його значимістю. Відповідно, будь-яка дія і вчинок припускають присвоєння певної цінності. Слід нагадати, що операція наділення значенням вперше була введена в неокантіанстві, а саме, Г. Ріккертом, який розмежовує науки про природу і дух. Опис об'єктів культури, що є призначенням наук про дух, полягає в тому, що блага мають цінність, а не тільки є істинними [22, с. 56]. Вони виділяються як основні від того, що мають відношення до цінностей і “психологічної сутності”, тобто людини.

В. Віндельбандт на основі розгляду основних положень філософії І. Канта, звертає увагу, що переживання цінності є предметом в області моралі, де філософія виступає як “наука про

необхідне і загальнозначуще визначення цінностей” [2, с. 45]. Він зазначає, що філософія є справжньою, якщо вона поширює критику на сукупність загальнозначущих дій, що здійснюються розумною істотою, якщо вона досліджує вищі цінності. У зв'язку з цим неокантіанець висловлює побоювання, що філософія перетворюється в теорію пізнання або наближається до психології. Своєрідність особистості проявляється у висловлюванні, оскільки в ньому, як у предметі оцінки, передбачається вказівка на цілестворюючу свідомість. Іншими словами, оцінка вже припускає вказівку на мету, тобто відповідне застосування людини. Це пояснюється тим, що в оцінці міститься ставлення того, хто пізнає, до того, що пізнається, а саме: схвалення або несхвалення. Відповідно, вона нічого не додає до нього, а тільки вказує на відповідність предмета тієї чи іншої мети. Судження призначається для приписування цінності, відносно якої вони розглядаються як істинні або хибні.

У філософії життя В. Дільтея мова йде вже не про окремий предмет, а про цінності існування, які відкриваються в такій інструментальній формі як автобіографія. Для розуміння життя виявляються актуальними такі категорії як “цінність”, “мета” і “значення” [4, с. 140]. Предметом наділення значенням виявляються “ланки життя”. Значення показує, яким чином ця категорія використовується для досягнення життя, як оцінюється в контексті досягнення певної мети. При цьому мова йде про вищу мету, яка виникає в результаті оцінки сьогодення. Відповідно, цінності відокремлюються одна від одної, оскільки їх можна порівнювати за допомогою оцінки. Тому вважається, що життя – це обумовленість гармонії і дисгармонії. Подолати хаос можна з допомогою тільки

категорії “значення”, яка встановлює координацію ланок життя, які звернені в майбутнє. У цьому контексті набуває актуальність також категорія “сила”, за допомогою якої з’являється передумова реалізації можливостей або “інтенції до реалізації чогось”. Відповідно виникає необхідність вибору засобів для досягнення мети.

Основоположник критичної онтології Н. Гартман відходить від положень неокантіанства і філософії життя, висуваючи звинувачення в суб’єктивізмі представникам неокантіанства. Вихідне положення полягає в тому, що пізнання – це не конструювання предмета, а трансцендентальний акт, за допомогою якого відбувається відкриття того, що є в собі. Відповідно цього положення розвивається теорія ідеальних цінностей. У цьому аспекті вирішується питання про їх буття. Тому цінність свободи залежить від думки суб’єкту і “існує в собі”. З цього випливає, що цінності мають характер належного, вони виступають у вигляді вимог.

Цінності можна порівняти із сутностями, оскільки вони володіють ідеальним буттям [13; 14; 15; 16; 17]. Останнє проявляється у вигляді ціннісного почуття, яке є його передумовою. Саме таким чином долається релятивізм. Проблема полягає в мінливості ціннісного почуття. Однак Н. Гартман виходить з того, що “цінності існують в собі й існують у незмінності” [3, с. 116]. Оскільки картини світу змінюють одна одну, вони не відкриваються у всій повноті. При цьому цінність буття суцього вже насамперед закладена в характері пізнання. Він нагадує метафізичне рішення цієї проблеми в Античності, яке полягає в тому, що суще і є цінність: у Платона – це ідея блага, у Аристотеля – ентелехія [3, с. 183]. Звідси походить актуальність форми, яка показується таким чином: “... форма = буття, форма = цінність, ergo – буття = цінність”, – і далі: “... вища форма = вище буття = найвища цінність” [там само]. Таке розв’язання проблеми цінності визначається як “метафізичний оптимізм”. Таким чином буття закріплюється в цінності, в результаті буття – “не що інше, як досконалість”, що легко спростовується.

Беручи до уваги неоднозначність визначення сутності як блага, Н. Гартман розглядає сутність як ціннісний принцип, внутрішній телос становлення, що пояснює, на його думку, появу проблеми універсалій [3, с. 184]. Сутність як універсалії – це сфера ідеального буття, вчиненого, хоча ще і не існування. Саме ідеальним буттям визначається ціннісна реакція в трансцендентальному акті [3, с. 380]. Хоча не слід забувати, що ціннісна акцентуація – це

вибірковість, тому передбачає момент очікування і чуттєве переживання. Саме тому негативна цінність пригнічує [3, с. 406]. Звідси в разі невідповідності з реальністю відбувається втрата цінності, оскільки ілюзії її не мають [3, с. 410]. Мова йде про істинність або неістинність ідеальної вимоги. У цьому подоланні відбувається формування цінності певних вчинків і поява норм, які співвідносяться з іншими. Це не вичерпується тільки вчинками, а спочатку визначається в інтенції, намірі що-небудь зробити. Але це, стверджує філософ, не призводить до розшарування реальності, а тільки передбачає трансцендування. Інша справа, що ціннісний конфлікт створює ситуації, що переживаються. Тому Н. Гартман говорить про рефлексію реальності в цінностях. Це може бути захоплення, радощі, надії або розчарування тощо. Це відбувається в так-бутті, трактування якого дуже близько розумінню присутності М. Гайдеггером.

Як і М. Гайдеггер, Н. Гартман каже не про чисті цінності в їх ідеальності, а про їх безпосередню даність в реальності. Цінності акцентують переживання, мають вагомість і нав’язливість. Якщо вони відсутні, то реальність не переживається. Тільки за допомогою цінностей почуття відповідають на зміни реальності. Вони можуть втілюватися в образах, уявленнях та ідеях. Іншими словами, ціннісне почуття має онтологічну функцію [3, с. 439]. Воно дозволяє відчутти “тяжкість” реальності. Саме в цьому полягає онтологічна апологетика ідеальності. Цінності дані апріорно, при цьому не належать буттю, а розкриваються в його пізнанні. Це пов’язано з тим, що пізнавальна цінність завжди знаходиться під питанням. Останнє завжди є ставлення до сутності. Тому Н. Гартман досліджує способи буття царства цінностей. Їх область – це область ідеального, яка споріднена області сутностей. Він нагадує про Платона, який розуміє ідеї як першообрази, що не взяті з досвіду, але доступні в чистому вигляді. При цьому цінності не детермінують реальне безпосередньо, але утворюють інстанцію, самостійність якої більш висока, ніж сутностей. Відповідно, оцінка реального вчинку залежить від прийнятих цінностей, оскільки цінність існує незалежно від реальності, тому що належить до ідеального буття. Тому цінність неможливо витягнути з реальності і досвіду, але можна схопити, після чого припустима її реалізація. Без цього неможливо виявити онтичні властивості вчинку [3, с. 600]. Це і є, за Н. Гартманом, апріорність ціннісної свідомості. При цьому він заперечує, що цінність схоплюється під впливом реальності. Як приклад наводить апріорні цінності, які

використовуються при оцінці і демонстрації хороших вчинків, коли моральне почуття звертається до реальності, але не обмежується її описом. Тому наполягає на реальності ціннісного почуття і детермінуючій силі цінностей.

Він стверджує, що ціннісне почуття залежить від одного разу схопленої цінності. Наполягає, що цінності можуть перебувати в конфлікті одна з одною. Їх детермінованість є в тому, що вони утворюють ідеальний предмет, що має об'єктивний зміст, якій визначає оцінку вчинку. Іншими словами, цінності мають трансцендентальне походження. Але, так чи інакше, між цінностями і реальністю встановлюється зв'язок. Саме таким чином цінності впливають на царство сутностей і ідеальне буття. При цьому їх своєрідність залежить від історичної обумовленості. Але, підкреслює Н. Гартман, вона нічого не змінює в цінностях гуманізму, розумінні мужності, справедливості і законності, незважаючи на мінливість ціннісної свідомості.

Німецький філософ і соціолог М. Шелер, один з основоположників філософської антропології, головним завданням вважає розкриття сутності людини. За М. Шелером, за допомогою абстракції людській дух сходять в царство чистих сутностей. Вони проявляються в душі людини у вигляді *ordo amoris*, а саме, прояві любові і ненависті, схильності і відрази. Цю систему він називає етосом людини, розрізняючи два значення цього поняття, а саме, нормативне та дескриптивне. Нормативне полягає в тому, що етос є сукупністю норм, які реалізуються відповідно до їх внутрішньої цінності, тому вимагають від людини проявів волі. Дескриптивне полягає в тому, що за допомогою опису бажань, моралі, звичаїв, творинь духу можна виявити моральну формулу, на основі якої діє людина. До основних форм *ordo amoris* М. Шелер відносить любов і ненависть. Сутність любові оцінюється як “акт спорудження і побудова в світі і над світом, як певний крок на” шляху світу до Бога” [26]. Любов – це акт, за допомогою якого суще, залишаючи себе, не припиняє бути самим собою. Вона містить в собі спонування до пізнання. При розгляді *ordo amoris* з'являється можливість позначити ціннісні модальності, які визначають становище людини в світі. Те, до чого її тягне, відкривається для неї, а що ненавидить, залишається непізнаним. Тому тільки гармонія цінностей допомагає їй знайти саму себе. Саме в цьому аспекті виявляється актуальним ставлення до божественної любові. М. Шелер звертає особливу увагу на трансцендентну любов, оскільки в ній людина виходить за межі себе і бере участь у творенні, тим самим стверджуючи власну досконалість.

Тому людина є тільки те, що вона любить. Етос людини визначає те, які цінності вона вибирає, високі або низькі, визначає їх порядок. Однак те, що любимо, може не виявитися гідним, а більш високі цінності виявляються незатребуваними. Тому основне завдання – це просування до все більш високих цінностей. Саме це призводить до виникнення впевненості в собі і набуття внутрішнього спокою.

Протилежністю любові, за М. Шелером, виступає ресентимент, тобто блукаюча у темряві душі злість (*Grolle*), яка породжує інтенції ненависті, невизначених ворожих намірів. Його відкриття, нагадує філософ, належить Ф. Ніцше. На протигагу основоположнику волонтаризму, М. Шелер стверджує, що ресентимент не є породженням витонченої християнської любові. Вихідним пунктом у ньому, на його думку, є імпульс помсти, який виникає з переживання безсилля, тому ненависть завжди “за щось”. Це установка, яка передбачає повалення з п'єдесталу і приниження, випинання негативних цінностей на перший план, що супроводжується почуттям задоволення. При розгляді ресентименту слід взяти до уваги точку зору Ф. Ніцше, який вважає, що імпульс помсти передбачає використання моралі як інструменту насильства. Саме тому він наполягає на переоцінці цінностей і стверджує, що християнська мораль – це мораль рабів. М. Шелер при трактуванні ресентимента на перший план виділяє інший аспект, а саме, що він є самоотруєння душі, яке виникає в результаті систематичних заборон і принижень.

Для раціоналіста М. Вебера цінність є лише формою, за допомогою якої організовується життєвий досвід [1]. На його думку, вона не має етичного характеру, відповідно, відсутнє протиставлення цінностей, в розумінні М. Шелера. Однак М. Вебер не заперечує наявність культурних цінностей, які вказують на досконалість, причетність до яких дозволяє зрозуміти етичні норми, в тому числі джерело віри в Бога. На його думку, прагнення до самоствердження, цінності не є ефективним інструментом. У цьому його погляди співзвучні і позиції Ф. Ніцше. Однак він зазначає, що втрата цінностей призводить до трагічних наслідків, які виникають як наслідок конфлікту між раціональними претензіями і дійсністю [1, с. 36]. Таке трактування цінностей типове для соціології, зокрема для Т. Парсонса, який показує, що вони виконують головну роль в підтримці і збереженні зразка [20]. Тому певна система цінностей об'єднує і роз'єднує людей, а ціннісна орієнтація визначає поведінку. На основі їх встановлюються норми і правила, в яких вони

інституціюються, і тим самим розміжують належне від забороненого.

Цінність як категорія є основним поняттям в аксіології, до якої, на думку С. Левицького, належать естетика і етика [9]. Це пояснюється тим, що в їх основі лежить вчення про цінності. Одна з головних проблем аксіології – це встановлення їх відношення до об'єктивності і суб'єктивності, абсолютності і відносності. Філософ виходить з того, що створити систему цінностей можна за умови визнання їх об'єктивності. Тому одним з недоліків сучасної епохи він вважає поклоніння службовим цінностям, таким, як користь, успіх і задоволення, крім того, обожнювання свого народу, пролетаріату, інститутів, матеріальних благ. Головна мета аксіології – це обґрунтування самоцінності людської особистості, її права на свободу. Особливе значення, зазначає він, цінності мають у персоналізмі, в якому передбачається існування понадособистих і понадсуспільних цінностей, які покладаються в підґрунтя існування, також наявність Верховної Цінності, тобто Бога. Інша важлива проблема аксіології – це присутність негативних цінностей і захист Вищих, тобто, Теодицея, де розглядається як вирішення проблеми існування Бога і наявності світового зла.

Визначити поняття “цінність”, на думку С. Левицького, можна через розгляд суджень про них, а саме, розрізнення їх на об'єктивні і суб'єктивні. Якщо суб'єктивні показують відносини, то об'єктивні – цінність предмета. Об'єктивна цінність є певна якість, яка відноситься до чого-небудь, при цьому того, що здатне логічно обернутися. Крім якості в них проявляє себе значущість і значення. При наділенні предмета значимістю цінності стають даностями. Відволікання цінностей від предметів можна спостерігати в сприйнятті, в результаті чого виникає ідея краси, а їх світ цінностей відкривається тому, хто здатний її осмислити. Саме тому, зазначає С. Левицький, виникає необхідність критики релятивізму, за яким цінності тільки відносні, а не абсолютні. Відповідно, виникає твердження, що “про смаки не сперечаються”, а цінностями є тільки те, що приносить користь або задоволення. Він нагадує, що найбільш груба форма релятивізму – гедонізм, згідно з яким вищою цінністю є насолода. Більш м'яка – евдемонізм, в якому найвищою цінністю розглядається благо. До них приєднуються утилітаризм, індивідуалізм і колективізм, в яких блага – це користь, яка вказує на те, що є цінністю. Їх об'єднує те, що вони передбачають необхідність суб'єктивного задоволення. Однак, так чи інакше, виникає необхідність звернення до

об'єктивних цінностей. Її виникнення він прояснює при аналізі усвідомлення цінностей і появи оцінки. Філософ звертає увагу, що усвідомлення задоволення є результатом причетності до цінностей, чи є це краса пейзажу або вчинку. З цього випливає висновок про первинність об'єктивних цінностей, їх апріорність, відповідно Н. Гартману. Свідченням їх наявності, за С. Левицьким, є совість, яка належить царству духовного буття. Саме вона повідомляє людині про моральність зробленого вчинку. Це свідчить про об'єктивність світу цінностей, наявність якого є передумовою правильності оцінки, а його заперечення є ознакою домінування суб'єктивності.

Об'єктивні цінності, вищим проявом яких є абсолютні, в яких показується повнота буття, на думку М. Лосського, співвідносяться з реальним буттям [10, с. 287]. Тому, стверджує С. Левицький, неможливо відокремити цінності від буття, хоча це відбувається в пізнанні. Цінності дані в ейдосах, за Платоном, і сутностях, за Е. Гуссерлем, в релігійному досвіді в процесі осягнення Бога. Це пояснюється тим, що мати самоцінність може тільки особистість, яка визначає своє ставлення до абсолютних цінностей, таких як істина, добро і краса. Тому особистість, стверджує С. Левицький, що не має відношення до абсолютних цінностей, проявляє крайній індивідуалізм, приходять до самообожнювання. Однак служіння вищим цінностям, застерігає філософ, має бути не рабським поклонінням, а проявом свободи волі, і тільки в цьому випадку вона стає повноцінною.

На необхідності переоцінки всіх цінностей наполягає Ф. Ніцше, який відстоює найвищу цінність особистості, проголошуючи появу надлюдини. Звернемо увагу на його критику радикального нігілізму: “Радикальний нігілізм є переконання в абсолютній неспроможності світу по відношенню до вищих з визнаних цінностей; до цього приєднується свідомість, що ми не маємо ні найменшого права визнати будь-яке потойбіччя або існування речей в собі, яке було б “божественним”, втіленої моралі. Ця свідомість є наслідком повернутої “правдивості”; отже, саме вона – результат віри в мораль” [12, с. 35]. Як зрозуміло з подальшого тексту, під радикальним емпіризмом він розуміє християнську моральну гіпотезу, яка полягає в наступному: “1) Вона приписувала людині абсолютну цінність, на противагу його малості і випадковості в потоці становлення і зникнення; 2) вона служила адвокатом Бога, залишаючи за світом, незважаючи на страждання і зло, характер досконалості, включаючи сюди і “свободу” – зло було повним сенсу; 3) вона вважала в людині

наявність знання абсолютних цінностей і тим давала їй саме для найважливішого адекватне пізнання; 4) вона охороняла людину від презирства до себе, як до людини, від повстання з її боку на життя, від відчаю в пізнанні: вона була засобом збереження” [там само]. Що ж є причиною оголошення християнської моралі «радикальним нігілізмом»? Відповідь така: “Але серед тих сил, які зростили мораль, правдивість: ця остання врешті-решт звертається проти моралі, відкриває її телеологію, її корисливий розгляд речей, – і тепер осягнення цього здавна увійшло в плоть і кров брехливості, від якої вже зневерилися звільнитися, діє прямо як стимул. Ми констатуємо тепер у собі потреби, насаджені довгою моральною інтерпретацією, потреби, що представляються нам тепер потребою в неправді; з іншого боку, це ті самі потреби, з якими, мабуть, пов’язана цінність, заради якої ми виносимо життя. Цей антагонізм – не цінувати того, що ми пізнаємо, і не бути більш у праві цінувати ту брехню, в якій ми хотіли б себе запевнити, – викликає процес розкладання” [там само]. За Ф. Ніцше, результатом виникнення моралі є невизнання цінності життя в її безпосередності та повноті – це основний постулат філософії життя, тому поклоніння абсолютним цінностям розглядається як приниження людини і презирство до себе.

Парадокс полягає в тому, що звинувачення християнської моралі в радикальному нігілізмі перетворило Ф. Ніцше в нігіліста, саме тому він сам себе позиціонує як його прихильник. Як доказ, наведемо думку Н. Мотрошітової і О. Руткевича: “Ніцше виступає як “радикальний нігіліст” і вимагає кардинальної переоцінки цінностей культури, філософії, релігії. Ніцше зводить своє вчення до деяких основних постулатів, проголосити які з різкістю, без страху і лицемірства вважає своїм обов’язком. Ці тези: ніщо більше не є істинним; бог помер; немає моралі; все дозволено. Треба точно зрозуміти Ніцше – він прагне, за його власними словами, займатися не наріканнями і моралістичними побажаннями, а “описувати майбутнє”, яке не може не настати. За його глибоким переконанням (яке, на жаль, неможливо спростувати, оскільки історія закінчується у ХХ ст.), нігілізм стане реальністю принаймні для наступних двох століть” [6, с. 27]. Перенесення звинувачень очевидне, оскільки докір християнської моралі з боку Ф. Ніцше в радикальному нігілізмі стало причиною слідування йому. Мотив для цього є ототожнення дійсного з існуючим. З цього приводу наведемо характеристику його спадщини А. Камю: “Все роздуми Ніцше були пов’язані з прийдешнім апокаліпсисом, але він не оспівував

його, так як передбачав той похмурий делячеський вигляд, який апокаліпсис у кінці кінців прийме, а прагне уникнути його, перетворивши у відродження” [7, с. 168-169]. Проблема в тому, що за Ф. Ніцше, як зазначає А. Камю, можна жити і ні в що не вірити. Він дійсно є нігілістом, оскільки проповідує руйнування моралі й абсолютних цінностей. Жах полягає в тому, що перетворення людини в найвищу цінність передбачає виправдання насильства, об’єктом якого виступає вона сама.

Невідповідність у тому, що відстоюючи людину як найвищу цінність, Ф. Ніцше звеличує вчинення зла як спосіб її перетворення в надлюдину. Звідси походить виправдання і легалізація вбивства, на що звертає увагу А. Камю. Це відбувається в бунті, в якому прагнення до свободи передбачає усунення моралі. Однак настає момент, коли вчинене зло вимагає справедливості, що реалізується в терорі як формі абсолютної сваволі. При цьому це свобода тільки для окремої особистості чи спільноти, наприклад, народу чи нації, тоді як на інших вона не поширюється, навпаки, до них застосовується жорстокий примус. Саме таку діалектичну обумовленість свободи і зла можна спостерігати в революції. Не випадково А. Камю зазначає, що більшість революцій знаходять свою форму і своєрідність у вбивстві [7, с. 201]. Таким чином, метафізичний бунт Ф. Ніцше втілюється у страшному історичному бунті. Таку ж першу причину, нагадує А. Камю, має царевбивство, яке санкціонує Ж. Руссо в “Суспільному договорі” [7, с. 204-208]. Основний аргумент автора, відзначає філософ, полягає в недоторканності і трансцендентності загальної волі. Однак виникає питання: що є джерелом цієї волі? Безумовно, причетність до такого божества як народ, який “не може забути злочини тирана”. Іншими словами, втіленням цієї волі є усвідомлення необхідності здійснення зла, а не слідування істині. Це і є основна ознака формальної моралі, яка, словами А. Камю, “пожирає тих, хто їй поклоняється” [7, с. 213]. Як результат, особистість приноситься в жертву громадським бажанням і потребам на “вівтарі свободи”. Розум використовується для того, щоб стверджувати тільки те, що буде в майбутньому, а для цього необхідно знищити сьогодні і того, хто в ньому присутній. Людина стає завойовником, який добровільно чинить насильство проти себе. Поступово індивідуальний тероризм, який передбачає відмову від чеснот, перетворюється в державний, оскільки його джерелом є ідеологія. До лідерів, які його реалізують, А. Камю відносить Гітлера і Муссоліні. Його витоки він бачить в роботах Маркса і Енгельса, які

обґрунтовують ідею переваги окремого класу. Відрікаючись від усіх абсолютних цінностей, імперія не припускає відмову від оцінки свободи, яка стає мотивацією для вчинення насильства. Тому під час революції на троні сидять нігілісти, які з собою приносять розруху і знищення.

У порівнянні з Ф. Ніцше, М. Гайдеггер йде ще далі, не допускаючи саму можливість причетності до абсолютної цінності. Свою позицію він резюмує таким чином: “Епоха завершення метафізики – як ми її побачили, продумуючи основні риси метафізики Ніцше, – спонукає задуматися, як нам найближчим чином знайти шлях в історії буття, і чому ми, перш за все, повинні випробувати цю історію як відпускання буття в улаштованість (Machenschaft), яке відпускання послано самим буттям, щоб дозволити його істині стати суттєвою для людини через приналежність людини до неї” [24, с. 175]. У наявності чисто нігілістична провокація “випробувати історію” і бути “улаштованим”, тобто володіти благами і відчувати задоволення в пануванні над сущим. Наведемо характеристику епохи, надану М. Гайдеггером, в якій можна побачити вплив Ф. Ніцше: “Епоха демонструє своєрідно байдужу самозрозумілість у відношенні до істини сущого в цілому. Буття або ще пояснюється відповідно до традиційного християнсько-богословського пояснення світу, або ж суще в цілому – світ – визначається через апеляцію до “ідей” і “цінностей”. “Ідеї” нагадують про початок західної метафізики у Платона. “Цінності” вказують на зв’язок з кінцем метафізики у Ніцше. Однак “ідеї” і “цінності” не обмірковуються в їх сутності і в їх сутнісному походженні. Апеляція до “ідей” і “цінностей” і застосування таких – просте і зрозуміле знаряддя тлумачення світу і організації життя. Така байдужість у ставленні до буття посеред вищої пристрасті до сущого свідчить про часто цілком метафізичний характер епохи” [24, с. 174]. Звернемо увагу, як осміяно звернення до “християнсько-богословського” пояснення світу, до ідей і цінностей, оскільки вони “не обмірковуються”. М. Гайдеггер засуджує метафізичний світогляд цієї епохи, звертаючи увагу, що через “спаровування ідеї з цінністю із суті ідеї зникає одночасно характер буття і його відмінності від сущого” [24, с. 176]. Аргумент явно неоднозначний і не обґрунтований. Слід мати на увазі, що присутність передбачає в собі наділення цінністю, яка має трансцендентальне походження. Обмеження буття тільки іманентністю провокує усунення

трансцендентного, що неможливо, оскільки буття як протяжність у часі позбавляється свого витoku. У М. Гайдеггера також можна знайти аргументи на захист нігілізму, як, наприклад, наступний: “Буттєво-історична суть нігілізму є буттєва залишеність, оскільки в ній відбувається так, що буття опускається до улаштованості. Це опускання ставить людину повністю на службу собі. Така служба – аж ніяк не падіння і не “негатив” в якому б то не було сенсі. Тому й не все одно яка людська маса здатна історично провести в життя абсолютний нігілізм. Тому і потрібна навіть боротьба за рішення, котра саме людська маса придатна для абсолютного завершення нігілізму” [24, с. 187]. Не слід забувати, що “така служба” є не що інше, як абсолютний егоїзм, який приймає форму вбивства, легалізацію якого показує А. Камю.

Позбавлення цінностей призводить до цинізму в сутінках помилкової свідомості, яка піддається критиці П. Слотердайком. Цинізм, на відміну від нігілізму, вже не прагне обґрунтувати нові цінності, він взагалі від них відмовляється. У стані цинізму людина стурбована тільки необхідністю виживання. Форми цинізму – це присвячення власному, вміння пристосовуватися і вибирати життя – не що інше, як основні принципи фашизму. П. Слотердайк описує фізіогноміку цинізму за допомогою аналізу психосоматики духу часу, а саме: висунутий язик, викривлені в усмішці губи, гірко стиснуті губи, розгнуданий сміх та ін. Розглядає також феноменологію цинізму в таких видах як війна, ставлення держави і влади до особистості, маніфестація сексуальності тощо. Історія опису цинізму включає в себе детальний аналіз Веймарського симптому як прояву манії завоювання [22].

Отже, не викликає сумніву, що існування людини залежить від прийнятих цінностей. Найбільш сприятливими для досягнення вдосконалення виявляються абсолютні цінності, оскільки при прийнятті їх людина набуває впевненості і спокою, незалежно від обставин. Присвоєння відносних цінностей, таких як насолода, благо, успіх та інші, провокує агресію по відношенню до представників інших народів, національностей, колективів та індивідів. Нігілізм передбачає безперервний пошук нових цінностей, що завершується приписуванням людині вищої цінності, і, одночасно, допущення насильства. І, нарешті, цинізм виражається у відмові від цінностей, що призводить до моральної деградації.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер. Москва : Юрист, 1994. 704 с.
2. Виндельбанд В. Философия культуры / В. Виндельбанд. Москва : ИНИОН, 1994. 350 с.
3. Гартман Н. К основоположению онтологии / Н. Гартман. – Санкт-Петербург : Наука, 1993. 640 с.
4. Дильтей В. Наброски к критике исторического разума / В. Дильтей. Вопросы философии. 1988. – №4. – С. 135-152.
5. Землянський А. М. Людиновимірність історії : концепт життєвого світу в сучасній історичній антропології [Електронний ресурс] / А. М. Землянський Гілея: науковий вісник. 2013. № 77. С. 137–140.
6. История философии : Запад – Россия – Восток (книга третья: Философия XIX – XX в.). 2-е изд. Москва : «Латинский кабинет» Ю. А. Шичалина, 1999. 448 с.
7. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. /А. Камю. Москва : Политиздат, 1990. 415 с.
8. Карамисhev Д. В. Формування системи цінностей і переконань як чинник інституціональних перетворень в українському суспільстві. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-1/doc/1/01.pdf>.
9. Левицкий С. А. Основы органического мировоззрения / С. А. Левицкий. Москва : Астрель, 2008. С.21 – 258.
10. Лосский Н. О. Бог и мировое зло / Н. О. Лосский. Москва : Республика, 1994. 436 с.
11. Невмержицька О. В. Виховання цінностей особистості в епоху культурних змін. – Режим доступу : <http://pedpsy.duan.edu.ua/images/stories/Files/2015-1/5.pdf>.
12. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей /Ф. Ницше. Москва : ТОО «ТРАНСПОРТ», 1995. 880 с.
13. Олексенко Р. И. Аксиодуховная составляющая в становлении и гармонизации социокультурного бытия человека / Р. И. Олексенко, В. В. Молодыченко, Г. Г. Тараненко. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії, 2016. Вип. 65. С. 27-40.
14. Олексенко Р. І. Вплив комунікацій на ціннісні орієнтири особистості / Р. І. Олексенко. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії, 2015. Вип. 62. С. 65–73.
15. Олексенко Р. І. Особистість в освітньому середовищі, яке динамічно трансформується / Р. І. Олексенко, Ю. А. Васюк. Філософські обрії, 2017. Вип. 37. С. 124-135.
16. Олексенко Р. І. Філософія розвитку інформаційного суспільства в епоху глобалізації / Р. І. Олексенко // Гілея: науковий вісник, 2015. Вип. 98. С. 230-232
17. Олексенко Р. І. Формування концепції креативної особистості як фактор креативно-знанневої економіки в умовах викликів глобалізації / Р. І. Олексенко. Гуманітарний вісник ЗДА, 2017. № 71. С. 118 – 126.
18. Ордіна Л. Л. Демократичні цінності як фактор мотиваційного забезпечення культуротворчого середовища ВНЗ. – Режим доступу :http://novyn.kpi.ua/2009-3-2/15_Ordina.pdf
19. Орлеан А. М. Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.
20. Парсонс Т. Понятие общества : компоненты и их взаимоотношения / Т. Парсонс. THESIS, 1993. Вып. 2. С. 94-122.
21. Слотердаjk П. Критика циничного разума / П. Слотердаjk. Москва : АСТ, 2009. 800 с.
22. Хайдеггер М. Время и бытие / М. Хайдеггер. Москва : Республика, 1993. С. 63–176.
23. Цінності об'єднаної Європи / Ю. Щербакова. Київ : Академія, 2013. 208 с.
24. Bazaluk O., Svyrydenko D., Terepyshchyi S. Structural-functional models of integration and reintegration of Ukrainian educational landscape. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2017. Issue 5. pp. 163-168.
25. Kyvliuk D., Svyrydenko D. Academic mobility as “brain drain” phenomenon of modern higher education. - Studia Warmińskie. Olsztyn, 2017. Vol. 54. pp. 361–371.
26. Svyrydenko D. Mobility Turnin Contemporary Society as an Educational Challenge. Future Human Image. Vol. 3 (6). 2016. pp. 102–108.

REFERENCES

1. Veber M. Izbrannoe. Obraz obshestva / M. Veber. M. : Yurist, 1994. 704 s.
2. Vindelband V. Filosofiya kultury / V. Vindelband. M. : INNIION, 1994. 350 s.
3. Gartman N. K osnovopolozhennyu ontologii / N. Gartman. – SPb. : Nauka, 1993. 640 s.
4. Diltey V. Nabroski k kritike istoricheskogo razuma /V. Diltey. *Voprosy filosofii*. 1988. №4. S. 135–152.
5. Zemlyanskij A. M. Lyudinovimirmist istoriyi: koncept zhittyevogo svitu v suchasnij istorichnij antropologiyi [Elektronnij resurs] / A. M. Zemlyanskij. *Gileya: naukovij visnik*. 2013. № 77. S. 137–140.
6. Istoriya filosofii : Zapad – Rossiya – Vostok (*kniga tretya: Filosofiya XIX-XX v.*). 2-e izd. M. : «Latinskij kabinet» Yu. A. Shichalina, 1999. 448 s.
7. Kamyu A. Buntuyushij chelovek. Filosofiya. Politika. Iskustvo./A.Kamyu. M. : Politizdat, 1990. 415 s.
8. Karamishev D. V. Formuvannya sistemi cinnostej i perekonan yak chinnik institucionalnih peretvoren v ukrayinskomu suspilstvi. – Rezhim dostupu : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-1/doc/1/01.pdf>
9. Levickij S. A. Osnovy organicheskogo mirovozzreniya / S. A. Levickij. M. : Astrel, 2008. S. 21–258.

10. Losskij N. O. Bog i mirovoe zlo / N. O. Losskij. M. : Respublika, 1994. 436 s.
11. Nevmerzhička O. V. Vihovannya cinnostej osobistosti v epohu kulturnih zmin. Rezhim dostupu : <http://pedpsy.duan.edu.ua/images/stories/Files/2015-1/5.pdf>.
12. Nicshe F. Volya k vlasti. Opyt pereocinki vseh cinnostej / F. Nicshe. M. : TOO «TRANSPORT», 1995. 880 s.
13. Oleksenko R. I. Aksioduhovnaya sostavlyayushaya v stanovlenii i garmonizacii sociokulturnogo bytiya cheloveka / R. I. Oleksenko, V. V. Molodychenko, G. G. Taranenko. *Gumanitarnij visnik Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, 2016. Vip. 65. S. 27-40.
14. Oleksenko R. I. Vpliv komunikacij na cinnisni oriyentiri osobistosti / R. I. Oleksenko. *Gumanitarnij visnik Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, 2015. Vip. 62. S. 65-73.
15. Oleksenko R. I. Osobistist v osvritnomu seredovishi, yake dinamichno transformuyetsya / R. I. Oleksenko, Yu. A. Vasyuk. *Filosofski obriyi*, 2017. Vip. 37. S. 124-135.
16. Oleksenko R. I. Filosofiya rozvitku informacijnogo suspilstva v epohu globalizaciyi / R. I. Oleksenko. *Gileya: naukovij visnik*, 2015. Vip. 98. S. 230-232.
17. Oleksenko R. I. Formuvannya koncepciyi kreativnoyi osobistosti yak faktor kreativno-znannyevoyi ekonomiki v umovah viklikiv globalizaciyi / R. I. Oleksenko. *Gumanitarnij visnik ZDIA*, 2017. № 71. S. 118 – 126.
18. Ordina L. L. Demokratichni cinnosti yak faktor motivacijnogo zabezpechennya kulturotvorchogo seredovisha VNZ. – Rezhim dostupu: http://novyn.kpi.ua/2009-3-2/15_Ordina.pdf
19. Orlean A. M. Lyudina yak visha socialna cinnist ta filosofsko-pravova kategoriya v konteksti yiyi zahistu vid ekspluataciyi. – Rezhim dostupu : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.
20. Parsons T. Ponyatie obshestva : komponenty i ih vzaimootnosheniya / T. Parsons. THESIS, 1993. Vyp. 2. S.94-122.
21. Sloterdajk P. Kritika cinichnogo razuma / P. Sloterdajk. M. : AST, 2009. 800 s.
22. Hajdegger M. Vremya i bytiem / M. Hajdegger. M. : Respublika, 1993. S. 63–176.
23. Cinnosti ob'yednanoyi Yevropim / Yu. Sherbakova. K. : Akademiya, 2013. 208 s.
24. Bazaluk O., Svyrydenko D., Terepyshchyi S. Structural-functional models of integration and reintegration of Ukrainian educational landscape. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2017. Issue 5. pp. 163-168.
25. Kyvliuk D., Svyrydenko D. Academic mobility as “braindrain” phenomenon on of modern higher education. – *Studia Warminskie*. – Olsztyn, 2017. – Vol. 54. – pp. 361-371.
26. Svyrydenko D. Mobility Turnin Contemporary Society as an Educational Challenge. *Future Human Image*. Vol. 3 (6). 2016. pp. 102–108.

THE HUMAN IN THE WORLD OF ABSOLUTE AND RELATIVE VALUES OR NIHILISM AND CYNICISM

Volkov Oleksandr

doctor of philosophy, professor of Philosophy department,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
(Melitopol, Ukraine)
alex.seng333@gmail.com

Summary. *The article reveals the peculiarity of human existence depending on the attitude to values. The relevance of values for a person is that the main problem is indifference to oneself, which manifests itself in the loss of a sense of one's own importance and uniqueness, transforming oneself into a tool for achieving goals. Almost the values accentuate experiences, have weight and obtrusiveness. Their domain is an area of the ideal, which is related to the domain of entities. The evaluation of a real act depends on the values taken, because the value exists independently of reality, since they belong to the ideal being. The main goal of axiology is to justify the self-worth of the human personality, its right to freedom. The presence in the world of absolute values generates the desire to follow higher ideals, the desire to achieve perfection. In objective values, the highest manifestation of which is absolute, the fullness of being is shown. Personality, has no relation to absolute values, shows extreme individualism, comes to the same adoration. Staying in the world of relative values becomes the reason for the formation of selfish inclinations. If a person refuses to give up values, and becomes a nihilist, then it forms a need for violence. At the same time, the supreme value of the individual is upheld, the coming of the superman is proclaimed. From here comes the justification and legalization of the murder. Reason is used to affirm only what will happen in the future, and for this it is necessary to destroy the present. When he is inclined to cynicism, he denies any values, focuses on achieving only his own well-being and does not hide his aggressive intentions. Understanding what values are values is important, because the existence of a person is a follow-up to the conceivable and the giving of its significance. Accordingly, any action and act presupposes the appropriation of a certain value. Philosophy is genuine if it extends criticism to the totality of the universally valid actions performed by a rational being, if it examines the higher values. There is no doubt that the existence of man depends on the values that are accepted. Values can be compared to entities, since they have an ideal being. Absolute values turn out to be the most favorable for achieving perfection, because when you follow it, a person becomes confident and calm, regardless of the circumstances. Assignment of relative values, such as pleasure, blessing, success, etc., provokes aggression against representatives of*

other peoples, nationalities, collectives and individuals. Nihilism assumes an uninterrupted search for new values, which ends the attribution of a person to the highest value, and, at the same time, the assumption of violence against him. And, finally, cynicism is expressed in the rejection of values, which leads to moral degradation. Forms of cynicism are destructive manifestations of subjectivity, which are necessary, that adapt and survive.

Key words: man; value; nihilism; cynicism; society.

ЧЕЛОВЕК В МИРЕ АБСОЛЮТНЫХ И ОТНОСИТЕЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ИЛИ НИГИЛИЗМА И ЦИНИЗМА

Волков А.Г.

доктор философских наук, профессор кафедры философии Мелитопольского государственного педагогического университета им. Б. Хмельницкого
(м. Мелітополь, Україна)
alex.seng333@gmail.com

Аннотация. В статье раскрывается своеобразие существования человека в зависимости от отношения к ценностям. Актуальность ценностей для человека в том, что основная ее проблема - это безразличие к самому себе, которое проявляется в потере чувства собственной значимости и уникальности, преобразования себя в орудие достижения целей. Но именно ценности акцентируют переживания, имеют весомость и влияние. Их область – это область идеального, которая родственна области сущностей. Оценка реального поступка зависит от принятых ценностей, поскольку ценность существует независимо от реальности, так как принадлежит идеальному бытию. Главная цель аксиологии – это обоснование самоценности человеческой личности, ее права на свободу. Присутствие в мире абсолютных ценностей порождает желание следовать высшим идеалам, стремление достигнуть совершенства. В объективных ценностях, высшим проявлением которых являются абсолютные, показывается полнота бытия. Личность, не имеющая отношения к абсолютным ценностям, проявляет крайний индивидуализм, поклоняется себе. Пребывание же в мире относительных ценностей становится причиной формирования эгоистичных склонностей. Если же человек отрицает ценности, и становится нигилистом, то это у него формирует потребность в насилии. При этом отстает высшая ценность личности, провозглашается пришествие сверхчеловека. Отсюда происходит оправдание и легализация убийства. Разум используется для того, чтобы сотворить проект будущего и уничтожить настоящее, которое ему не соответствует. Когда же он склонен к цинизму, то отрицает любые ценности, ориентируется на достижение только собственного благополучия и не скрывает своих агрессивных намерений. Понимание того, что представляют собой ценности, важно, поскольку существование человека представляет собой следование мыслимому и наделение его значимостью. Соответственно, любое действие и поступок предполагают присвоение определенной ценности. Философия является подлинной, если она распространяет критику на общезначимые действия, совершаемых разумным существом, только таким образом возможно подчинение высшим ценностям. Не вызывает сомнения, что существование человека зависит от принимаемых ценностей. Ценности можно сравнить с сущностями, поскольку они обладают идеальным бытием. Наиболее благоприятными для достижения совершенствования оказываются абсолютные ценности, поскольку при следовании им человек обретает уверенность и спокойствие, независимо от обстоятельств. Присвоение относительных ценностей, таких как наслаждение, благо, успех и проч., провоцирует агрессию по отношению представителей других народов, национальностей, коллективов и индивидов. Нигилизм предполагает непрерывный поиск новых ценностей, что завершается приписывание человеку высшей ценности, и, одновременно, допущение к нему насилия. И, наконец, цинизм выражается в отказе от ценностей, что приводит к моральной деградации. Формы цинизма – это деструктивные проявления субъективности, которые необходимы, чтобы приспособиваться и выживать.

Ключевые слова: человек; ценность; нигилизм; цинизм; общество.